

Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Härbret i Altsarbyn

Det medeltida härbret i Altsarbyn tillhör Sveriges äldsta byggnader. Byggnaden har mycket välbevarad karvsnittsornamentik av medeltida typ. Härbret i Altsarbyn byggnadsminnesförklarades 2016.

Beskrivning

Historik

Det medeltida härbret i Altsarbyn stod tidigare på Gotgården i Nittsjö, men flyttades 2015 till sin nuvarande plats i Altsarbyn. Härbret synes ha flyttats till dess tidigare plats på Gotgården någon gång efter storskiftet på 1830-talet eftersom det på storskifteskartan inte finns någon byggnad markerad på platsen.

De äldsta kvarvarande timmerbyggnaderna i Sverige härrör från 1200-talet. Dalarna är utan jämförelse det landskap där flest medeltida timmerhus finns bevarade. Beståndet utgörs nästan undantagslöst av olika förrådsbyggnader med härbren som den dominerande kategorin. En förklaring till att just härbren i så stor utsträckning bevarats kan vara att dessa byggdes med särskild omsorg då de inrymde gårdens tillgångar i form av mat och textilier med mera. En annan kan vara att härbrets funktion under mycket lång tid varit densamma och att något egentligt förändringsbehov inte förekommit.

Härbret placerades ofta, men inte alltid, utanför den kringbyggda gården med uppsikt från boningshuset. Byggnaden ställdes på stolpar högt från marken vilket gav en torr och luftig förvaring. Den så kallade mushyllan, en kluven halvstock med rundningen vänd uppåt stoppade möss och råttor från att ta sig in i byggnaden. Dörrarna var ofta rikt utsmyckade med smidda lås och gångjärn. De timrade husen betraktades som lösöre och kunde lätt plockas ned och återuppföras på ny plats.

Miljö

Härbret står idag i Altsarbyn i Rättviks kommun. Byn ligger med exponerat läge i landskapet och ligger i anslutning till ett öppet landskap med utsikt över Siljan. Bymiljön präglas av trånga bygator med tätt kringbyggda gårdar med månghussystem. Bymiljön är välbevarad från 1800-talet.

Byggnad

Härbret i Altsarbyn har genomgått en dendrokronologisk datering vilken visar att stockarna fälldes under vinterhalvåret 1338–1339. Härbret är av typen långsideshärbre i två våningar och står på stolpar i en kraftigt timrad syllram. Väggarnas ursprungliga stockar av rundtimmer har i efterhand planbilats och knutats om. På några av knutskallarna går dock att avläsa en ursprunglig sexkantig form.

Längs ingångssidan finns en svale med förtak klädd med vankantad lockpanel. Härbret bär utvändiga spår av rödfärgning med undantag av väggen som skyddas av svalen. Högt upp i varje gavelröste finns små fyrkantiga gluggar för ljusinsläpp. Taket vilar på tre åsar och täcks av tvåkupigt lertegel.

På härbrets dörröverslag förekommer karvsnitt av djur- och växtornamentik av vikinga- och medeltida art. Dörröppningen stabiliseras av breda gåter i böjd form. Den inåtgående bräddörren hålls ihop av utanpåliggande narar. På dörrrens utsida förekommer fyra smidda bandgångjärn. Låsanordningen består av ett draglås placerat på dörrrens mitt. Den smidda nyckeln är dekorativt utformad med ett av axen föreställande drakhuvud.

Övervåningens golvbrädor bär på undersidan tydliga spår av sprättäljning, en medeltida teknik som användes för att göra byggnadstimmer plant med hjälp av en speciell yxa. Inne i härbret finns bingar för förvaring av säd.

Figur 1. Härbret. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 2. Gavel med glugg för ljusinsläpp högst upp i gavelröstet (fotona är tagna innan flytten av härbret till Altsarbyn). Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 1. (Vä) Stolpkonstruktion och (hö) rödfärgade knutskallar. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 3. Karvsnitt med ornamentik av medeltida art. Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.

**Figur 4. Ingången till svalen och den breda bräddörren med bandgångjärn.
Foto: Länsstyrelsen i Dalarnas län.**

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Det medeltida härbret besitter genom dess ålder ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde och speglar en bebyggelsetradition med mycket lång kontinuitet. Byggnaden har fler mycket välbevarade och ålderdomliga detaljer, i synnerhet den unika karvsnittsornamentik med djur- och växtmotiv av vikinga- och medeltida inslag.

Skyddsbestämmelser

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme.
3. Byggnadens planlösning får inte ändras.
4. Ingrepp i eller borttagande av äldre fast inredning får inte göras.
5. Befintliga ytskikt får ej borttagas, övermålas eller på annat sätt förändras.
6. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14§ KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Administrativa fakta

Kommun: Rättvik

Fastighetsbeteckning: Altsarbyn 9:5

Byggnadsminnesförklaring: 2016.11.14

Tillgänglighet: Privatägt, men kan upplevas som en del av miljön i Altsarbyn.

[Byggnadsminnesförklaring Härbret i Altsarbyn beslut 2016.11.14](#)
[Härbret i Altsarbyn i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)